

SZEPSI CSOMBOR MÁRTON SZIKSZÓI EMLÉKTÁBLÁJA ELŐTT*

Az az elhatározás, hogy a szikszói állami gimnázium Szepsi Csombor Márton nevét veszi fel, s tiszteletére emléktáblát állít, örömmel tölti el régi magyar művelődésünk minden ismerőjét és barátját. Ez a Csombor Márton halála után 367 évvel bekövetkező megtiszteltetés figyelmet érdemel, hiszen egy 27 éves korban elhunyt ifjúról van szó, akit nem világraszóló hőstett, nem közhasznú intézmény alapítása, nem ötletes találmány emelt a nemzeti érdeklődés emlékoszlopára. Író volt csupán, és a literátori rang — főleg ha nem társult hozzá vagyon és méltóság — édeskeveset jelentett Magyarországon századokon át. E régi századokban, a humanista műveltség birtokosai között, és éppen a legjobbak, az üldözöttek, a meg nem értettek lelkében gyakran fogamzött meg az a gondolat, hogy majd az utókor — ahogy ők mondták: a posteritas — fog igazságot szolgáltatni számukra. Emlékezhetünk rá, hogy Csokonai a XX. vagy XXI. századhoz fellebbezett, s hasonlóképpen gondolkozott nagy forradalmár költőnk, Batsányi János. Hosszú távlaton szemlélve a kérdést, igazat kell adnunk a bizakodóknak: a történelem megszűri az emberi elme műveit, de többnyire igazságosan szűri meg. Az igazságtalanul homályban maradt szellemi értékekre fény derül, és vannak életművek, amelyek századok múlva kezdik kifejteni hatásukat, de akkor mélyebben és alaposabban, mint a kortársak között. A hétköznapi rosszindulattal viaskodó Csombor Márton szintén bizakodott az utókorban, s igaza lett: az *Europica varietas*-t ma összehasonlíthatatlanul többen olvassák, mint amikor 1620-ban elhagyta Festus János kassai sajtóját.

A mai délelőtt elhangzottak után nem szükséges bizonyítanom a tisztelt közönségnek, hogy Csombor Márton e megbecsülésre nem érdemtelen. Felhasználom inkább ez ünnepélyes alkalmat arra, hogy a hagyományok értékéről ejtsek néhány szót. Az emberek — mint Marx mondja — „maguk csinálják történelmüket”. Ez, sok egyéb mellett, azt is jelenti, hogy tudatosan kell állást foglalniok saját múltjukkal kapcsolatban. Egészen bizonyos, hogy van a hagyományban romlandó, veszendő is: ami ilyen, nem kár érte. Ki hiányolja ma a hajdani „úr” fogalmát, vagy azt az állítást, hogy a magyar ún. „úri nép” lett volna? Hosszú időn keresztül próbálták hagyománnyá tenni, de hazug volt, értéktelen, kihullott az idő rostáján. Evvel szemben ki akarna lemondani őseink honvédő helytállásáról, ennek megbecsüléséről? Különösen itt, Szikszón, ahol az 1588-as, Tardy György megénekelte diadal, hiszem, ma is élő hagyomány.

Legyen azonban itt szó csak az irodalomról, amelyet sok jó okon lehet a nemzet lelkiismeretének nevezni. Nem állítom, hogy ez a tükör, a nemzeti irodalom mindig helyesen mutatta a magyarság arcát; volt idő, amikor az önelégültség vonásai is felvilantak rajta, de legnagyobbjaink művészi tükörében a magyarság mindig magára ismerhetett. Nem mondom, hogy az „örök magyar”, mert ilyen nincs, hanem a változó

* A Szepsi Csombor-kritikai kiadás szegedi sajtó alá rendezőinek kezdeményezésére 1969. december 6-án Szepsi Csombor Mártonról elnevezett gimnáziumot avattak a borsod-abaúj-zepléni Szikszón. A nagy sikerű avatóünnepségen Bán Imre debreceni egyetemi tanár avatta fel az író emléktábláját, Kulcsár Péter, a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának osztályvezetője nyitotta meg a Szepsi Csombor-kiállítást, s Kovács Sándor Iván egyetemi adjunktus, lapunk kritikai rovatának vezetője mondott ünnepl beszédet.

korok változó magyar embere, s ebben a kapcsolatban az emberen van a hangsúly. Szepsi Csombor Márton Európát akarta közelhozni XVII. századi honfitársaihoz, s ezzel nagyobb szolgálatot tett a hazának, mintha retorikus zengésű ódát írt volna a hazaszeretetről. A hagyomány helyes ápolása: megbecsülni mindent, ami emberileg értékes és ami nekünk, a mi eszünkjárása szerint, a magunk nyelvén közvetíti az egyetemes emberséget.

Nem mondom, tisztelt közönség, hogy irodalmi-művelődési hagyományaink ápolására mindent megteszünk. Érthető, hogy jelen életünk bemutatása, egyéni vagy közösségi sorskérdéseink írói megformálása vonzóbb, mint az a szellemi erőfeszítés, amellyel régibb korok irodalmát magunkévá tesszük. Az is helyes, hogy az irodalmi-művészi hagyományok közül azokhoz nyúlunk először, amelyek jelen munkánk szellemi erőforrásai lehetnek, értem ezen irodalmunk forradalmi hagyományait. Mégsem helyeselhető, hogy iskola és népművelés oly keveset merít a gazdag irodalmi múlt tárházából. Ma talán modern íróink a leghűségesebb sáfarai a múlt irodalmi hagyományának, nem egy nagy költőnk nyilatkozott arról, mily elszakíthatatlan kapcsolatban áll a magyar szó halhatatlan mestereivel. Helytelenül felfogott modernség az, amely a gyökereket nem óhajtja tudomásul venni, amely nem tud mit kezdeni a hagyománnyal.

A hagyományok helyes ápolásának, értékesítésének példáját adja a mai ünnepnap. Nemcsak azért, mert a szűkebb pátria visszaemlékezik századokkal ezelőtt élt jeles fiára, hanem úgy is, hogy széles köröket mozgósítva, a hagyományt mindjárt életté teszi. Szepsi Csombor Márton nem irodalmunk nagy klasszikusai, hanem kiemelkedően érdekes írói közé tartozik, a haza és Európa szellemi összetartozásának hirdetői közé. Távlattévesztő nacionalizmus volna azt bizonygatni, hogy egyedülállót alkotott, hiszen láttuk, hogy a hazai polgárosodásért Szenczi Molnár Albert nyomán nem is egyedül küzdött, de jó tudni, és a magunkénak tudni, hogy már a XVII. században voltak olyanok, akik tudatosan kívánták áthasonítani a magyar szellemi életbe, amit a nagyvilágban megcsodálni való értéknek ismertek fel, s ennek a rajongó csodálkozásnak marandó irodalmi formát tudtak adni.

Ezekkel a gondolatokkal üdvözlöm Szikszó közönségét, az ünnepség megrendezőit, és adom át Szepsi Csombor Márton emléktábláját a magyar történelmi és irodalmi hagyomány becsülőinek és továbbplántálóinak.

BÁN IMRE

MEGNYITÓ SZAVAK A SZIKSZÓI KIÁLLÍTÁSRA

A szegedi Egyetemi Könyvtár nevében szeretettel köszöntöm Önöket ebből az ünnepélyes alkalomból, s egyúttal magam is köszönetet mondok azért, hogy alkalmat teremtettek könyvtárunknak a közreműködésre. Ilyen lehetőség ugyanis nem adódik túlságosan gyakran. A mai élet és a zsúfolt mindennapok problémái talán nagyon is lefoglalnak bennünket ahhoz, hogy időnk, energiánk maradjon a régiekre való emlékezésre. És ha — mintegy kötelességszerűen — mégis hátrapillantunk olykor, szemünk rendszerint csak a legkiemelkedőbb csúcson akad meg. Pedig — ha továbbfolytatom a képet — nem mondhatok mást, minthogy a csúcson lenyűgöznek ugyan méreteikkel, de a virág és a gyümölcs tömege nem rajtuk terem, hanem a szerényebb dombok oldalán és a völgyben.

Londonban Szepsi Csombor nevére vezetett társaság működik, és az Europica Varietas-t vagy három-négy nyelven olvassák Európa-szerte. Önöktől azonban idehaza nagyon gyakran fogják megkérdezni, ki is az, akiről elnevezték iskolájukat. Tudjanak majd válaszolni, ismerjék meg őt, és tanulják meg követni is abban, amiben követésre méltó. Zrínyivé, Petőfivé válni nem adatik meg mindenkinek, bennük van valami, ami kortársaik fölé emeli őket, ami fölérhetetlen. Szepsi Csombor Mártont nem valami különös, valami utánozhatatlan pozitívum jellemzi, hanem inkább a negatívumok hiánya, a romlatlanság, a romlatlanság szellemi, erkölcsi, fizikai